

תלמיד ותיק – מורנו הגאון הגדול רבי מיכל יהודה ליפקוביץ זצוק"ל

"תורה ומוסר"

מתוך שיחת זכרון מיוחדת שנשא בהיכל ישיבת חברון ביום ו' אלול תשנ"ד
לרגל יום הזכרון העשרים וחמש לראש הישיבה מרן הגאון רבי יחזקאל סרנא זצוק"ל

הגשמיות של שבת, שהגשמיות של שבת היא כולה רוחניות ועד כדי כך שהזכיר בשם הגאון ש"למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה" – הוא לענין סעודת שבת שאם לא מכוונים לשם קדושת שבת ואין מכוונים לשם תענוג רוחני מתקיים הלמען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה. על המאמר בגמ' בביצה מה זה נשמה יתירה בשבת הוא דיבר הרבה וכהנה וכהנה, ואח"כ דיבר ביחוד על קדושת השבת והגיע גם לשיחות שהשבת זה יום כיפור, יום כפרה, וכך שמענו שנים על שנים, עד שהביא אותנו לידי כך שראינו לפנינו שבת אחרת.

ושוב היתה שיחה במוצאי שבת, השיחות של מוצאי שבת היו בתוכנית מיוחדת של נושאים על מידות האדם והיו מסובכים על פרשת התורה.

ביום ראשון לפני מעריב היתה שוב שיחה ושוב בנושא אחר, והנושא היה מעלת ישראל וקדושת ישראל. אני זוכר ביחוד מאמר חז"ל שהזכיר, "והתקדשתם במים ראשונים והייתם קדושים במים אחרונים" ודיבר הרבה על קדושת ישראל. וכל זה טבע לנו מרן ראש הישיבה זצ"ל בנפשנו ובנשמתנו ובתוך חדרי הלב שלנו.

את השיעורים, נדמה לי שהיה אומר ביום חמישי, היה שומע את כל אחד מה שהוא שואל והיה נותן להתווכח ואח"כ שמענו על כל הדברים את התשובות הברורות על פי עומק הלימוד וכפי מה שצריך ללמוד.

והנה את הכרת הטוב על זה שראש הישיבה זצ"ל בנה אותנו אין לנו באמת במה לשלם, והתשלום שבאפשר הינו הזכרון, והיינו לזכור ולדעת שאנחנו התלמידים שלו. בחלק ב' של הספר של ראש הישיבה מרן זכרוננו לברכה, המאמר הראשון הוא בענין הכרת הטוב, ואצטט כמה דברים. השם של המאמר הוא "יסוד העבודה הכרת

בשבוע וכל שיחה היתה מלאה תוכן, עם ביטויים שכל ביטוי וביטוי היה ממש יורד ונוקב. היו שיחות בליל שבת בין קבלת שבת למעריב. הנושא של השיחות של ליל שבת היה נוגע לקדושת השבת, במהלך כל השיחות בקדושת השבת אני קצת אאריך ואתאר, בשביל לדעת איזה הכרת הטוב צריכה להיות. תחילת השיחות היו בענין הכנת שבת שבו הסביר את כל הגמרא בשבת ואת תקיעת השופר של ערב שבת, ואח"כ בהמשך הזמן, היו במשך חדשים שיחות בענין

נתן, "הוא" נתן לי. פעם בשיחה בינינו ביחידות התלונן על מצב בריאותו, שכבר אז הוא סבל מסכרת, ואמר שהסיבה של מצב הבריאות הזה התחיל מיום הפטירה של חותנו רבינו משה מרדכי אפשטיין זכרוננו לברכה אשר השאיר את כל העול של הישיבה עליו, וזה היה הגורם, כפי עיני בשר של אדם, לאותו המצב ואף באותו המצב החלש המסירות לישיבה ולתלמידים היתה עד כמה שבאפשר. שמענו ממנו שיחות שלוש פעמים

שבאו להזמין אותי והציעו לפני שאני אשמיע איזה דברים של זכרונות מהתקופה ההיא, הסכמתי בין-רגע ולא סירבתי. והטעם לזה כי על-אתר חשבתי שהקב"ה הזמין לי הזדמנות שאוכל להביע את הכרת הטוב שיש לי באופן אישי כשל תלמיד הישיבה ותלמיד מרן ראש הישיבה זכר צדיק לברכה.

באתי לישיבה מחוץ לארץ וזה היה בשנת תרצ"ה בתחילת שבט – אני רוצה פשוט לספר על איזה חלקים מאותה תקופה בכדי להעיר את עצמי וגם את הציבור עד כמה אנחנו חייבים בהכרת הטוב למרן ראש הישיבה זכר צדיק לברכה. כשהגעתי, היה זה ממש בדיוק אחרי תפילת מנחה, וכשעליתי על מדרגות הישיבה הציבור כבר ירד ולא הספקתי לפגוש את ראש הישיבה באולם, ונכנסתי לביתו, ה'קבלת פנים' וה'שלום עליכם' לבד כשנכנסתי לבית כבר עודדו אותי באופן שאין אני יכול לתאר, והוא הזמין אותי מיד לארוחת הצהריים. הכנסת אורחים הראשונה הידועה לנו הפכה חלק גשמי שיהא כולו רוחני, והכנסת אורחים כזו היתה לי בביתו של ראש הישיבה אשר הזמין אותי לשבת בצילו על יד השולחן יחד עם בני המשפחה. אין לתאר איזה השפעה היתה לי ומאז איני יודע אלא זה שהקב"ה חנן אותי שהקשר של ראש הישיבה היה אתי באהבה וחובה עד שזה נעשה לרב עם תלמיד ותלמיד עם רב בכל ההזדמנויות ובכל המצבים, המסירות שקבלתי אין לשער.

וזה מה שנוגע לחלק ההכנסת האורחים ולחלק הקירוב. אבל יש עוד חלק והוא מה שקבלתי תורה מפיו, תורה, מוסר, מידות. והנה אני אומר קיבלתי, אך בעצם צריך לשים את הדגש על "הוא נתן", קיבלתי זה רק חלק, מי יודע אם קיבלתי, קיבלתי צריך להיות קבלה. אבל מה שהוא

הטוב", והוא קובע: "שיפור הכרת טובה הוא יסוד האדם". ואנו צריכים לשמוע כל מילה ולחשוב היטב על זה שיסוד הכרת טובה הוא יסוד האדם. והיינו שאם יש לאדם את המידה של הכרת הטוב - הוא אדם, ואם חס ושלום חסר לו את המידה של הכרת הטוב הוא לא בגדר אדם.

והתורה תובעת ה'לד' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם, כי זה יסוד האדם, ולהלן שם בדבריו כתב שעל המעלה הזאת של הכרת הטוב נבנה כל יסוד העבודות למקום. שיסוד העבודה ל'ד' היא עבודת למקום והאדם יכול להגיע לידי עבודת המקום אם היסוד הוא הכרת הטוב.

וכתב עוד שם שהאדם הבא לידי הכרה זו של הכרת הטוב אם הוא באמת יגיע וישיג את המידה הזאת אין המצות של תורה כעול עליו. כי אמנם אם האדם יגיע לידי הבנה ברורה של הכרת הטוב אז ממילא הוא יחשוב על הכרת הטוב שהבורא עולם עושה אתו ולזה אין גבול ממש, וכאשר האריך וביאר בעל חובת הלבבות את היסוד הזה של הכרת הטוב, והוא מבאר בהרחבה שיש הכרת הטוב של עין רואה והיינו הדברים הברורים שמרגישים אותם בבירור, ויש גם כמה וכמה דברים נסתרים והם הקיום של הגוף והשלמות של הגוף, וכמה משמשים בתוך הגוף שמשמשים האחד את השני בלי הפסק ממש מיום יצירתו עד יומו האחרון. ואם האדם יחשוב על הכרת הטוב הזו יקל עליו להיות עובד ה'. וכל זה כלול בדבריו הקצרים. ואדם הבא לידי הכרה זו של הכרת הטוב שוב אין המצוות של תורה כעול עליו.

וכתב שם עוד בלשונו זצ"ל "ובדין הוא שיבוא מכח הכרה זו לידי חיובים בלתי מוגבלים לקונו". ועל זה הביא את מאמר חז"ל מה שמצינו באלישע שהרגיש את עצמו חייב ממש על החסד שהכניח לו עלית קיר מיטה ושולחן. וכדי לקצר בדברים ובכ"ז לפרש ולברר את דברי מרן בדברים קצרים ראוי להביא את המדרש במילואים שאמרו שם שבזמן שאמר הקב"ה למה רבינו "ואתה לכה ואשלחך אל פרעה" והיינו שמשא רבינו שהיה מצווה מפי ד' ללכת אל פרעה אמר - ונורא הוא שלשון המדרש הוא שמשא רבינו אמר כן לקב"ה - רבון העולמים אני איני יכול לילך, ומפני מה? מפני שיתרו קיבל אותי בביתו, ופתח לי פתח. ומי שפותח פתח לחברו נפשו הוא חייב לו. וממילא בלי רשות של יתרו אני לא יכול ללכת. ונשאלת השאלה מה פירוש בלי רשות של יתרו אני לא יכול ללכת הרי הקב"ה מצווה על

"מורי ורבי"

תוספת נגוהות מזכרונותיו של מורנו הגאון הגדול רמ"י ליפקוביץ זצ"ל / זאב פלדמן

רוחני בשיבת חברון, וכבר כמעט סוכם הדבר ויצא אל הפועל, דיבר הלה עם רבי יחזקאל ואמר שחפץ שיתנו לו חמש שעות ביום בהם יוכל ללמוד במקום אחר שלא במסגרת הישיבה. אמר לו רבי יחזקאל: 'לא יתכן שתהיה חמש שעות מחוץ לישיבה. משגיח צריך להיות במסגרת הישיבה עשרים וארבע שעות ביממה'...

בחברותא

כאשר למדו בישיבה את המסכתות מסדר נזיקין, זכה רבי מיכל יהודה לסדר לימוד קבוע יחד עם רבי יחזקאל ללימוד השולחן ערוך עם ביאור הגר"א. בערוב ימיו התבטא רבי מיכל יהודה בערגה: 'איזו מתיקות היתה בלימוד זה'...

מוסר!

בעת שצעד רבי מיכל יהודה יחד עם רבו רבי יחזקאל לשמחת 'שבע ברכות' לרגל נישואי בתו תליט"א עם הגאון רבי בנימין אלישיב שליט"א, בנו של רבינו מרן הגרי"ש זצ"ל, שח לו רבי יחזקאל במעלתו של אבי החתן - מרן זצ"ל: "בלי מוסר לא שייך בכלל לגדול ולצמח, אבל אחד בכל זאת הצליח"...

לימוד "תורת חובת הלבבות"

במאמר שכתב לרגל יום הסתלקותו של רבו רבי יחזקאל, כתב רבי מיכל יהודה כי "שנים רבות לימד אותנו בגאונותיו את התורה, את דרך ההבנה והעמקה לחדש ולהתעמק בעומקה של התורה, ואחרי פטירת רבינו הגאון רבי לייב חסמן זצ"ל לקח רבינו הגדול זצ"ל על שכמו ללמד לתלמידיו את החלק השני שבתורה שהוא תורת חובת הלבבות, בהרחבת עיון המחשבה במעלות גדולות האדם בכלל ובמעלות ישראל בפרט".

"נגדי תמיד"

"שויתי ד' לנגדי תמיד" זו החובה שמוטלת עלינו. מהו הדבר שכנגדו הקב"ה משיב ומחזיר לנו? היה מורי ורבי רבי יחזקאל מביא את הפסוק בישעיה (מ"ט, ט"ז): 'הן על כפיים חקותיך, חומותיך נגדי תמיד'.

לא ישיבות

תחת אחד השיחים סיפר רבי מיכל יהודה שכאשר עלה שמו של תלמיד חכם אחד כמועמד לכהן כמנהל

שע"כ שעם כל זה כיוון משה רבינו לידע שהקב"ה ודאי רוצה בכך. והרי לנו מושג מה זה הכרת הטוב! וחז"ל הקדושים הביאו שם ג"כ את המעשה של אליהו שהחיה את בניה של האלמנה הצרפתית, והיתה גזירה להמית את בנה ואליהו הנביא הצטער לפני הקב"ה שהיה רוצה להמית את בנה ואמר הרי אני מתגורר עמה. וכתוב וישמע ד' את קול אליהו ותשב נפש הילד. ובמדרש שם אמרו שכל הפותח פתח לחברו נפשו חייב בכבודו יותר מאביו ואמו והוא מוכח

משה שילך? וע"כ שמשא רבינו מצד החיוב של הכרת הטוב ליתרו עשה כן וכיוון בזה לדעת המקום, ומשום שהבורא עולם גם הוא רוצה שהצווי של ד' יתברך למשה רבינו ללכת לפרעה יהיה באופן שיבקש רשות מיתרו. ומשה רבינו בגדלותו כיוון לדעת המקום. ומה כתוב: "וילך משה וישב אל יתרו חותנו ויאמר לו אלכה נא ואשובה אל אחי". ונתבונן עוד בזה. הנה הקב"ה אומר למשה רבינו שילך אל פרעה לגאול את ישראל, וגאולת ישראל הרי הוא דבר שהקב"ה קבע במהלך הבריאה שבו ישתלב המהלך המופלא של גאולת ישראל ממצרים. וללכת לשאול רשות מיתרו הרי היא השהייה בגאולת ישראל וכל זה מפני הכרת הטוב שהוא חייב ליתרו, אלא

מזה שאת אביו ואמו לא החיה. וכן אלישע החיה את בנה של השונמית אבל את אביו ואמו לא החיה. ומכאן עד כמה היא חובת המסירות להכרת הטוב, שזכה לשנות את הבריאה ולהחיות את המת. וראש הישיבה זצ"ל הדגיש שזה באמת משום שזה היסוד של עבודת הבורא.

והנה הפסוק אומר "הלד' תגמלו זאת עם נבל לא חכם" פי' התרגום "עמא דקבילו אוריתא" עם שקיבל את התורה, מסיני, "ולא חכימו" והרי שקבלת התורה זה הכי טוב שבעולם ועל זה באה התמיהה ה'לד' תגמלו זאת

שקיבלתם את התורה ולא חכימו? ואכן הכרת הטוב שיש לנו לישיבת חברון ולראש הישיבה מרן זכרוננו לברכה שבה קיבלנו תורה היא הכרת הטוב המחייבת שלא לשכוח אותה. וכל אחד ואחד צריך באמת למלא את המדה הזאת של הכרת הטוב.

ראש ישיבת חברון
מרן הגר"י סרנא זצוק"ל
יובל לפטירתו - ו' אלול תשכ"ט

חזיתיה לרבי יחזקאל

זכרונות מפי הגה"צ רבי יהודה שינקר שליט"א

מ. בן אליעזר

הכותל המערבי. לאחר שחזרו נכנסו למרן הגרי"ז מבריסק זיע"א, ועם הכנסו אמר לו ר' חצקל: "היינו עכשיו בויזיט (ביקור) בכותל המערבי, ועכשיו אנו באים לעשות ויזיט אצל הרב"... אמר לו הגרי"ז בפליאה: "ויזיט?... ויזיט?...! ... ב'כותל' הולכים לעשות ויזיט?...! ...! לאחר מכן הלך ר' חצקל לביתו מהורהר, מלווהו חשב שהוא נפגע מתוכחתו של הגרי"ז, ושאלו על כך, אמר לו ר' חצקל: "לא נפגעתי... פשוט אני חושב לעצמי, עד כמה צודק הגרי"ז בהערתו! ...! אף פעם לא חשבתי על זה! ...!".

איפה באה לידי ביטוי קנאותו של ר' חצקל לכבוד ד' ותורתו...
ר' חצקל היה מגדולי הלוחמים במה שנקרא "הישיבות התיכוניות" שהחלו אז להתפתח בארץ. זכורני, מספר הרב שינקר, כאשר בחודש סיון תשי"ז התקיימה ברחבת הישיבה הלוויית גאון ות"ח שהיה מתפלל בקביעות בישיבה - הגאון רבי חיים קארב זצ"ל מח"ס נתיבות חיים (הרב קארב היה בתחילה רב בליטא ואח"כ כיהן ברבנות בארה"ב ובסוף ימיו עלה לירושלים), בהספדו תקף ר' חצקל בחריפות את ה"ישיבות" התיכוניות, תורף דבריו היו: "שלא יקראו לעצמם בשם הקדוש 'ישיבה', לא אכפת לי שיקראו לעצמם מדרשיה, אולפנא, מה שלא יהיה, רק את השם 'ישיבה' שלא יקחו לעצמם". כמו כן דיבר אז בחריפות נגד בתי המשפט בארץ. (חלק מההספד נדפס בספר "אחר האסף", עמ' תרצ"ו).

פעם דיברו עם ר' חצקל על תלמידי "ישיבה" פלונית מתל אביב, וציינו שמוריהם משקיעים בהם ומחנכים אותם רבות והם גם מתפללים יפה מאוד. אמר ר' חצקל בכאב ובחדות: "אכן, מסדרים להם ראש טוב, ידיים ורגליים, כל האיברים, אבל רק את ה"לב" לא מסדרים להם"... כך דאב על הקרירות ביראת שמים. בישיבת חברון היו מאז ומתמיד קנאים גדולים, שאף הביעו דעותיהם בפומבי, ולעתים עשו מחאות כאלו ואחרות, ומעולם ר' חצקל לא העיר להם כלום. ואדרבה, הוא היה מכבד אותם. אני נזכר באפיזודה מעניינת, פעם הגיע לבקר את ר' חצקל 'רב מטעם'

בחלק של התורה של?

בהלווייתו של ר' חצקל, מספר הגרי"י שינקר, הספיד מרן הרב שך זצ"ל שהכירו מתקופת סלבודקה. הרב שך היה ממש צעיר לימים כשר' חצקל היה בחור מבוגר, והרב שך סיפר שהוא זוכר בצעירותו בישיבת סלבודקה שר' חצקל היה לומד כל ליל ישיבי בחברותא עם ידידו ורעו מרן הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל. וסיפרו אז בישיבה, אמר הרב שך, שהם היו לומדים ב'ליל ישיבי' אחד ארבעים דפי גמרא רש"י ותוספות!...

"לר' חצקל זצ"ל היה כוח הנהגה מיוחד", מציין הגרי"י שינקר, "ואף מרן הגרי"ז זיע"א היה מתחשב בדעתו בעניני ציבור".

"פעם, היה זה באחד מימי חול המועד, הלך רבי חצקל ביחד עם תלמידו הגאון הגדול רבי בצלאל זולטי זצ"ל רבה של ירושלים אל

הגר"י שינקר - אשר שימש במשך עשרות בשנים כמשגיח ומשפיע רוחני בישיבות שונות, וירד לפני התיבה עשרות בשנים בימים הנוראים בביהכנ"ס של חניכי ישיבת חברון בזכרון מאיר בני ברק, ולתפילותיו המרטיטות יצא שם בכל העולם כולו, בנוסח חברון המפורסם של הגה"צ רבי שלום שבדרון זצ"ל - נאות לחלוק עמנו מעט ממה שקלטו וראו עיניו במשך השנים. בחיוך אופייני, מדגיש איש שיחנו כי אין בכוחו להקיף את דמותו של ר' יחזקאל זיע"א, אולם "מעט ממה שעולה בזכרון אספר לכם"...

עד מהרה הוא מכניס אותנו אל הווי ואירת הימים ההם, לפני כשישים שנה, בישיבת חברון שאליה התקבצו ובאו גאונים וצדיקים, בעלי מוסר ועובדי ד', שקבעו בה את מקום תפילתם ותורתם.

הגר"י סרגא זצוק"ל יותר מפורסם כ"בעל מוסר". מה יש לכם לספר

פנינה זוהרת בכתרה של ישיבת כנסת ישראל חברון - אונקו יותר לומר: גחלת-אש מכבשונה של חברון - היא דמותו של המשגיח והבעל-תפילה הנודע, הגה"צ רבי יהודה שינקר שליט"א.

עוד מילדותו, בטרם חבש את ספסלי הישיבה ונתחבב על רבניה, ינק רבי יודל שליט"א תדיר את אורתה של ישיבת חברון. כבן לאביו הגאון הצדיק רבי ישראל שינקר זצ"ל, מפארי תלמידי ישיבת חברון, וכנכד לסבו הגאון הצדיק רבי שמואל הלל שינקר זצ"ל, חתנו של מרן הגרי"ח זוננפלד זצ"ל, אשר קבע את מקום תפילתו בהיכל ישיבת חברון.

לקראת מלאת יובל לפטירת מרן הגרי"י סרגא זצוק"ל, זכינו לשיחה מרוממת במעונו של רבי יהודה שליט"א, כיום מחשבי המתפללים בבית הכנסת "דרכי שמואל" - זהרי חמה" בעיר הקודש.

לדברים נוקבים וחריפים ביותר נגד המדינה החדשה שמעבירה על הדת, וצעק מנהמת ליבו: "איך אפשר לשמוח בכזה יום?! הלא אדרבה - הוסיף, היה מהראוי לקבוע ביום זה תענית ציבור..."

אחד הנוכחים בשיחה מזכיר סיפור מעניין ששמע מאביו, שאף הוא למד בשיבת חברון באותה תקופה: היה בחור שהתארס באמצע ימי החנוכה עם בחורה שלמדה ב'מזרחי'. ר' חצקל דיבר באירוסיו הבחור, ואמר שיש כאן נס בתור נס, דהיינו שאנחנו נמצאים עכשיו בחנוכה שזה זמן של ניסים שהיו בימים ההם בזמן הזה, ובתוך הנס הזה, זכינו עכשיו לנס נוסף שבחורה שלמדה ב'מזרחי' מקימה בית עם בן תורה...

בין הנוכחים באירוסין היה אחד מראשי המזרחי, ש"התפוצץ" לשמוע דברים אלו, רקע ברגליו ובידיו ומחה: זה לא כזה "נס גדול", ה'מזרחי' לא כ"כ גרוע...

לסיום, מפנה אותנו הגר"י שינקר למכתב מפורסם שכתב הגר"י סרנא לאחד מראשי ה'מזרחי', שאיים עליו - בנוסח די מוכר, להוותנו - שאם ימשיך לפעול במסגרת "אגודת ישראל" יקלקל לו תורמים לישיבה... המכתב מופיע בספר הזכרון שיצא לאחר פטירת רבי יחזקאל "אחר האסף" (עמ' תרסח), ובמכתבו הבהיר בסגנונו המיוחד תוקף אותו במילים חריפות, ושופך אור על השקפת התורה בענין זה (ראה במסגרת תצלום החלק העיקרי שבמכתב).

**ראש ישיבת חברון
מרן הגר"י סרנא זצוק"ל**
יובל לפטירתו - ו' אלול תשכ"ט

(ד) ולסוף לא אוכל למנוע את עצמי מלגלות לכם את צערי מחתימת מכתבכם שבאותם באימים, שאם נתרגמם מחלשון הדיפלומטיות ללשון המדוברת, פירוש הדברים: שאם לא אחזור מדרכי או תרדו לחיי הישיבה ותקפתו פרנסתה, אמנם רחוק אני מפתותה כי אלמלי הייתי כזה לא הייתי בא עד הלום, והיח"ק בנס היא עומדת, וכל יום נס חדש הוא, ואין דרך העומדים בראש הישיבות לגור מפני העתיד, כי אלולי כן לא הי' ישיבות בישראל, חלילה, ומאיומים בפרט אינני נרתע, כי אינכם חשודים בעיני כחייבים שיתגלגל חוב כזה על ידכם, ואינני רואה בזה אלא מספטי דברים בעלמא, אלא שלא על האיומים אני מצטער רק על המאיימים, שבאו לידי מדה פחותה כזו, ואני שהאל לכם על מי אתם מאיימים, האם הישיבה היא שלי ולא שלכם? האם כל ערך חתונה בישראל נסדר רק לפי קו המפלגותיות הצרה? והרי זה דומה בעיני למי שאומר אם תעשה כרצוני טוב, ואם לאו אלך ואכבה את מסי העיר המאירים לעיר ותושבי, וכי מה הן הישיבות בישראל אם לא מנדלי אור המאירים לישראל, ואילו לא הן הלא היינו כולנו נזרים באפלה חלילה, ובכלל אין בענינים כאלה מקום להשפעה ע"י איומים, ואם יש מקום להשפעה היא הפוכה, ויותר משהוא איום להישיבה הוא איום להמאיימים, כי כפזמה לי שהתגמול הגרוע ביותר ה' פרסום מכתבכם ברבים, כי חושבני שרבים מהמעורבים את המזרחי היתה נפשו סולדת מנישה מעין זו, ובקראי את הדברים מתוך צער וסבב חשבתי חבל על דאבדון ולא משתכחין, כי ה' לי יוד נדול, שה' אדם גדול, והוא ה"ב זל"ה, ופעולם לא העלמתי דעותי ממנו, וכמה שנים ה' לנו ריב ממש, ובכל זאת לא אך שלא נפגמה אף במשהו יחסו להיח"ק שה' חסידה ממש והי' מלא פי' תהלתה, אלא שלא נפגמה כלל וכלל ידידותנו הנאמנה וקיימנו בעצמנו תמיד; את זהב בסופה, ובמאמר חז"ל, ואין ספק אצלי שאלמלי בא לידי מכתב בנוסח כזה הי' מתגלגל בשה למה שהגיעו יורשיו הרוחניים.

ואחר כל האמור אני רוצה להאמין, כי כל מכתבכם לא הי' אלא פליטת קולמוס בשעת ריתת, ואני נחמה שוטשור לי את זה, והכל על מקומו יבא בשלום.

והני חתום בכבוד וברכת התורה.

ועובד ד', רבי יוד'ל כהן זצ"ל, הוא היה ה"וועקער" של ירושלים שהיה מעורר לסליחות ולשחרית בבוקר ב"אונגרישע הייזער" (בתי אונגריין) והסביבה.

ר' יוד'ל היה נוהג להגיע מפעם לפעם לישיבה היהודיע על הפגנות שנערכות מטעם 'העדה החרדית', הוא היה נכנס להיכל הישיבה באמצע הסדר, נותן מכה על הבמה ומכריז (באידיש): "מטעם הרבנים והבית דין צדק של העדה החרדית נקרא הציבור להשתתף בהפגנה על ענין מסוים

שהיה ידוע בדעותיו הקלוקלות, ועל כל פנים בצעירותו הסתובב בישיבת חברון. אחד הבחורים הקנאים נעמד מתחת לחלון ביתו של ר' חצקל, וצעק קריאות גנאי לעברו. ר' חצקל בחכמתו הגיב באירוניה: "אינני יודע מה קורה פה, לאחרונה מגיע מפעם לפעם איזה בחור ונעמד מתחת לחלון ביתי וצועק כל מיני קריאות גנאי..." אבל לבחור עצמו, שר' חצקל הכירו היטב, לא אמר אח"כ שום ביקורת על עצם המעשה.

היה בירושלים יהודי חשוב צדיק

פנינים מפיו / הרב לוי שמואל תקיפאי קדמאי

בראשית שנות המדינה, כשהחל הנגף של מוסדות הכלאים דמיתקרי תיכוניות, עמד בראש המערכה, ובכל עת היה זועק ומתריע על נגע ממאיר זה. כאשר בא לניחום אבלים אצל קרובי משפחתו, אשר ראש המשפחה נפטר בדמי ימיו, כל דבריו כווננו נגד הישיבות התיכוניות. בעת הספד על אחד הרבנים שכנו היה מנהל ביי"ס מזרחי, דיבר בגנות החינוך הפשרני של המזרחי.

שם שמים שגור על פיו

בעת שהיה בבית החולים על ערש דווי, הגיע לבקר אחד מבני המשפחה ושאל מה שלום הדוד, נאנח ואמר: ב"ה יותר גרוע.

על חורבן יהדות אירופה

בשנת תש"ד, כשנודע על גורל המר של יהדות אירופה, נערך בירושלים בחורבת ר' יהודה חסיד כינוס של בני היהדות הנאמנה בראשות גדולי ישראל. ראש ישיבת חברון נשא דברים, ובקול נהי אמר, אוי מי יתן לנו את העמקות הליטאית, את החריפות הפולנית ואת הישרות ההונגרית...

"וצילך נאה"

זכרונות הוד מפיהם של ותיקי תלמידי ישיבת חברון
על דמותו הרוממה של מרן הגאון רבי יחזקאל סרנא זצ"ל

זאב פלדמן

מרנא רבי ישראל סלנטר מדוע כל כך מפחדים ומתייראים בחודש אלול, וכי זה דוב? והשיב כי דוד המלך אמר 'גם את הארי גם הדוב הכה עבדך', ויחד עם זאת קרא 'סמר מפחדך בשרי וממשפטיך יראתי', הרי שמן הדוב והארי לא התיירא דוד המלך, אלא מן הדין והמשפט.

ככלל, עבודת היראה ולימוד המוסר תפסו אצלו מקום נכבד ותדיר הקפיד על כך שאף אחד מבני הישיבה לא ייעדר מלימוד סדר מוסר. באחד הימים כאשר הגיע לסדר מוסר בהיכל הישיבה, שמע קולות בחורים משוחחים באחד מחדרי הפנימיה ותיכף הקיש במקלו על הדלת, כדי לזרום להיכנס לבית המדרש ללימוד המוסר. הבחורים ששהו בחדר נרעשו מנקישותיו, ולנוכח מוראו וכבודו, יצאו דרך החלון וחיש מהר נכנסו אל היכל הישיבה...

זכרונות הקדומים מחזירים את איש שיחנו שליט"א אל אוירת ההוד בהיכלה של הישיבה הקדושה: "יחד עם שקידת ועמל התורה, התייחדה ישיבת חברון בדיבוק חברים ואהבת רעים במידה מופלגת. ראשי ורבני הישיבה חינוכו לשלימות בבין אדם לחברו ואף שימשו בעצמם דוגמא אישית לכל בני הישיבה. כך מרן הגה"צ רבי מאיר חדש זצ"ל שהיה מקבל כל בחור ובחור בהארת פנים ובעין טובה, כך הגה"צ רבי הירשפאלי זצ"ל שמסר נפשו על טובתו וצרכיו של כל אחד ואחד מבני הישיבה, וכך כל ראשי הישיבה ורבניה, אולם יותר מכל ראינו זאת בעידודם הכביר של ראשי הישיבה לילך לשמוע ולקבל מתלמידי חכמים אחרים ולדבוק בהם. זכיתי לילך בצוותא עם קבוצת בחורים לשמוע 'חבורות' מהגאון הגדול רבי אליעזר פלצינסקי זצ"ל אשר הכניס בנו טעם מיוחד בלימוד, בעוד קבוצה אחרת שמעה 'חבורות' מהגאון הגדול רבי בצלאל זולטי

חושבים שאני מגיע רק להתפלל? איך אוכל לוותר לומר 'גוט שבת' לתלמידים כבנים שלי? הלא תפילה היא דרבנן אולם בין אדם לחברו זהו דאורייתא!..."

ביחס מיוחד קירב רבי יחזקאל את כל אחד ואחד מבני הישיבה. זכורני כי באחד הימים פנה אלי הגה"צ רבי הירשפאלי זצ"ל ואמר

לי 'רבי יחזקאל קורא לך'... תמהתי לעצמי 'מי אני, בחור צעיר, שרבי יחזקאל יקרא לי, אולם תיכף סרתי למעוננו. עם כניסתי אמר לי שחפץ להכיר אותי וביקש לומר

לו חידושי תורה שעלו בדעתי, ואכן אמרתי לו שני 'ווארטים' מאשר התחדש לי בלימוד הסוגיא. את ה'ווארט' הראשון דחה ואילו את השני סבר וקיבל באמרו 'זה טוב!'... איש שיחנו שליט"א ממשיך בדבריו ומתאר את אוירת ימי ה'אלול' במחיצתו של רבו הגדול: "גם לעת זקנותו, הקפיד רבי יחזקאל בימי האלול למסור שיחות שלוש פעמים בשבוע(!), ובהם עורר את בני הישיבה להתחזק לקראת יום הדין. זכורני כי באחת השיחות הביא כי שאלו את

והוא משתף אותנו בזכרונותיו: באחד הימים לעת זקנותו, כאשר ירד רבי יחזקאל מהיכל הישיבה לעבר ביתו, עברתי בסמוך ומשראה אותי ביקשני שאסייע לו לנוכח חולשתו ואתלווה אליו בדרכו. כמובן שמיד נעניתי וצעדתי עמו לעבר הבית ששכן בסמוך, כשהוא נתמך בידי. בהגיענו אל דלת ביתו, זכיתי לחוש מהי

הכרת הטוב בכבשונה של סלובודקה. רבי יחזקאל לא הסתפק לומר לי 'תודה רבה' או 'ישר כח' על כך שזכיתי לסייע בעדו במשך דקות ספורות ממש, אלא תפס בזרועי והעניק לי נשיקה על מצחי לאות הכרת טובה...

עוד בימי לימודי ביישיבה שחו איש לרעהו את העובדה המפעימה שבאחת מלילות השבת טרח רבי יחזקאל לעלות אל הישיבה, דבר שעלה לו במאמץ כביר וביזע רב. בעודו עולה במדרגות, נגישו אליו בחורים והודיעו לו כי כבר עומדים לסיים את התפילה ונראה כי חבל על ההתאמצות והטרחה הרבים שמשקיע בכדי לעלות להיכל הישיבה. השיב להם רבי יחזקאל: 'מה הנכם

באיגרתו לחברי הועד להוצאת ספר הזכרון לזכרו של מרן הגאון רבי יחזקאל סרנא זצ"ל, כתב מרן הגר"י הוטנר זצ"ל: "צפה בזכרונותי מימרא אחת שהשמיע באוזני בשעת החימום של האבלות על הסתלקותו של 'הסבא' [מסלובודקה] ז"ל וכה היו אז דבריו 'שני סוגים של בונים משתתפים הם בהקמתו של כל בנין רוחני המתכוון לדורות. סוג של יוצרים וסוג של אוצרים. השעה שאנחנו עומדים בה, היא שעת ההסתלקות של היוצרים, ועלינו נפלה האדירת להתלבש באיצטליתם של האוצרים', עד כאן היו דבריו באותה שעה ובודאי שכל אלה שראו אותו לבוש באיצטלות אלו, מחויבים ועומדים הם להעיד בציבור, כיצד ואיך התרוממו כתפיו לקראת האדירת הזו שנפלה עליו".

במלאות יובל שנים להסתלקותו של ראש הישיבה הקדושה דחברון זצ"ל, פנינו לכמה מותיקי תלמידיו אשר זכו לדלות מים חיים מבאר תורתו ומוסריו, מאורחותיו והליכותיו, בבקשה לשמוע מפיהם על אדירתו של ה'אוצר' הגדול, אשר העניק חמה בקומתו והשפיע פי שנים ברוחו על כל תלמידיו וסובביו מאשר אצו אל קרבו מאורחות ה'יוצרים' - רבותיו הגדולים אשר לאורם נתחמם.

עשרות השנים חלפו מאז חסו הם בצל אילנו של מורם ורבים ודומה כי עדיין נופו נוטה עליהם. ימי ההוד בהם בצלו חמדו וישבו, חיים ועומדים לנגד עיניהם בכל עת, והם ניאותו בשמחה לחלוק עמנו את זכרונותיהם.

האדם השלם

הימים הנעלים במחיצת רבו הגדול, הותירו חותם עז בליבו של הגאון רבי אהרן יוסף דויטש שליט"א,

כלל, אולם הלה עמד על דעתו: 'אני רוצה שראש הישיבה יאמר בפה מלא שמוחל לי, ואכן הביע רבי יחזקאל את מחילתו הגמורה. ומענין זה לענין אחר. ידועות ומפורסמות השיחות של רבי יחזקאל בעניני שבת קודש, אשר נאמרו על ידו בתקופה שטרם כניסתי לישיבה, אולם השפעתם היתה כה רבה וכבירה אף לדורות.

אנו מציינים את הנודע כי מידי ליל שבת היה רבי יחזקאל עוסק בנפשה ובמהותה של שבת מלכתא. לאחר כניסת השבת, היו מתכנסים במעונו מטובי האריות שבבני החבורה לשמיעת דברי אגדה ומחשבה מכבשנו של עולם בשורשה, יקרתה וכבודה של שבת קודש. בשיחותיו המיוחדות הכניס רבי יחזקאל את השומעים לעולם שכולו שבת, כשהוא צולל למעמקי עולם הדעת והמחשבה בעניני השבת, מנתח כל ענין לעומקו ושולה פנינים יקרים.

קרוב לעשר שנים נשא רבי יחזקאל מדברותיו במהותה של שבת קודש, ומעולם לא חזר על דברים אותם נשא בעבר, וכפי שכתב אודותיו בנו הגאון רבי יעקב חיים זצ"ל: "בשיחות שנאמרו בביתו קרוב לעשר שנים לפני הנכבדים והחשובים שבבני הישיבה הק', כל שיחה ושיחה האירה

יחזקאל נחבל ברגלו באותה עת ואל מעמד זכר ל'שמחת בית השואבה' הגיע מביתו כשהוא יושב על כסא ותלמידים נשאוהו. עם כניסתו אל הישיבה, פצחו בני הישיבה בשיחה אדירה 'שאו שערים ראשכים', מתוך התלהבות עצומה ושמחה רבתי. מעמד כביר זה עשה עלי רושם רב למראה כבוד התורה שנחל רבי יחזקאל בקרב תלמידי הישיבה.

זכיתי לחזות בעיני אף את טהרת מידותיו של רבי יחזקאל, ומעשה שהיה כך היה. נכחתי במסע הלווייתו של הגאון הגדול רבי אברהם קלמנוביץ זצ"ל, אשר יצאה משיבת מיר. על הספדים נמנה אף רבי יחזקאל שנשא דברי קינה ונהי על אחד המיוחד מגדולי התורה אשר נתן נפשו להעמדת הישיבות הקדושות על תילן, ובתוך דבריו ייחד דברים חריפים כנגד הערכאות ובתי המשפט החילוניים, כדרכו לעורר במשאותיו בעניני השעה שעמדו באותה עת על הפרק. בסמוך אלי עמד יהודי תלמיד חכם, אשר נדמה היה לו כי בתוך הדברים התבטא רבי יחזקאל אף כנגד אחד מגדולי התורה שנכח אף הוא בהלווייה, ולכך החל לזעוק 'אני מוחה, אני מוחה'... לאחר שנסתיים מסע ההלווייה, הוברר לאותו תלמיד חכם כי רבי יחזקאל לא כיוון כלל בדבריו על אותו אחד מגדולי התורה ושיטתו, ולכך הזדרז לעלות לביתו של רבי יחזקאל לבקש את מחילתו. מיד כשהביע את בקשת הסליחה, אמר לו רבי יחזקאל כי אין בליבו עליו

זצ"ל, כך גם אצל גדולי תורה ויראה נוספים. כל זאת היתה בהשפעתו הכבירה של רבי יחזקאל ויתר ראשי ורבני הישיבה, אשר כאמור שימשו לנו כדוגמא חיה לשלמות הראויה בבין אדם לחברו בעין טובה ו'פרגון' לגדולי תורה אחרים זולתם".

אנו מציינים את העובדה אותה שח הגאון המופלא רבי משה מרדכי שולזינגר זצ"ל: "במוצאי שבת אור לז' אייר תשכ"ד, נערכה הלווייתו של הגה"צ רבי שאול ברום זצ"ל, שנפטר בליל שבת קודש בבית החולים 'רמב"ם' בחיפה. כאשר הביאו את מיטתו של רבי שאול, חתנו של מרן הסטייפלער זצוק"ל, לבני ברק, החל מסע ההלווייה מתחילת רחוב רבי עקיבא לכל אורכו, עד שהגיעו לכולל 'חזון איש'. שם, בכולל 'חזון איש', על המרפסת, נעמד להספיד מרן הגאון רבי יחזקאל סרנא זצ"ל, ראש ישיבת חברון, בה למד רבי שאול בצעירותו. הסטייפלער ישב שם עם המקל, על אבן מול הכולל, ורבי יחזקאל שהיה פאר הדרשנים, פאר המגידים, פאר הספדים, דיבר דברי התעוררות נוראים, וכל דבר הוא הסביר כדרכו. בתוך דבריו הוא אמר שהסבא מסלובודקה כאשר עמד לייסד את ישיבתו, בשנת תרמ"ב, והיה זה עדיין בחיי רבי ישראל סלנטר, בשנתו האחרונה. שאל את רבי ישראל, כיון שהוא רוצה להקים ישיבה, הוא שואל 'בשביל מה מקימים ישיבה?' 'מה התכלית של ישיבה?' כך סיפר רבי יחזקאל סרנא. המשיך רבי יחזקאל, בקולו החד, ה'משבר סלעים', וחזר כמה פעמים על תשובתו של רבי ישראל סלנטר שאמר: 'להחיות רוח שפלים, להחיות לב נדכאים'...

רבי שלימדני תורה ויראה

קווי זוהר לדמותו המופלאה של רבו הגדול, משרטט בפנינו

ראש ישיבת חברון
מרן הגר"י סרנא זצוק"ל
יובל לפטירתו - ו' אלול תשכ"ט

דרגה חדשה של התעלות בענין השבת בלא שחזר על דבר שכבר דיבר בעולם, וכל שיחה היתה עליה של מעלה על גבי מעלה". כך זכו השומעים להארת עיניים במהותה של שבת מלכתא והדברים הרוו את נשמתם. באחת השבתות נבצר מרבי יחזקאל לשאת מדברותיו, ואחד המשתתפים הקבועים התבטא כי באותה שבת חסר לו ב'עונג שבת'.

אין אתנו יודע מפני מה הקדיש רבי יחזקאל חלק ארי מדברותיו להטעים את שומעי לקחו במטעמי נועם השבת, אולם דומה כי מפי כתבו ניתן ללמוד מה ראה על כך. במכתב שכתב עוד קודם פרוץ המדינה, התייחס רבי יחזקאל לחובת העמידה בפרץ כנגד המבקשים לחלל את השבת, כשהוא מאריך לירד לפרטים כיצד לפעול בדבר. בתוך דבריו התייחס הוא אף להחדרת תודעת השבת בקרב שלומי אמוני ישראל, הן בחלק לימוד הלכות השבת שהינם כהררים התלויים בשערה, והן בחלק האגדה "לגלות לעיני העם את מצפוני גנוי השבת, את העונג והנועם, הזיו וההדר, הקדושה והתפארת הגנוזים במתנה הטובה שניתנה מבית גנוזיו של הקב"ה ששבת שמה, את השכר הגדול הצפון לשומריה, את הכבוד למענגיה, את סוד זכות החיים לטועמיה ואת בחירת הגדולה לאוהבי דבריה עד שיקראו כל בית ישראל לשבת עונג ולקדשו ד' מכובר".

בצל חמדתי וישבתי

זכרונותיו של הרה"ג רבי מאיר בטיסט שליט"א, מימי ההוד בצל רבו הגדול, נחקקו על לוח ליבו והוא ניאות לחלוק אותם עמנו, ללמדנו בינה ולא לפנו חכמה:

בימי נעורי למדתי בתחילה בשיבת הנגב בנתיבות (עזתה), בצילו של הגאון הגדול רבי יששכר מאיר זצ"ל, ולאחר מכן עברתי ללמוד בהיכלה של ישיבת חברון. באחד הימים פנה אליי רבי יששכר וביקשני שאבוא עם רבי יחזקאל אל הישיבה לנתיבות, כדי שיחזק את בני הישיבה. ואכן רבי יחזקאל ניאות לכך ויצאתי עמו לדרך במונית מיוחדת מירושלים לנתיבות. הגענו בשעות אחר הצהריים של אחד הימים, ורבי יחזקאל שוחח רבות עם בני הישיבה והשפיע עליהם מהודו ותפארתו ורוחו הכבירה, ודומני שאף אמר שיחה בפני תלמידי הישיבה. לאחר מכן בהגיע הלילה, נותר רבי יחזקאל ללון בנתיבות ולמחרת היום בשעות הצהריים, לאחר

התורה בארץ ישראל מלווה את אחד מגדולי בניה – בוניה. הגאון אשר יותר מכל אדם אחר הקים את אושיות התורה בארץ הקודש; הניח את היסוד לרוח התורה התוסס, המרנין, שאדוותו מתפשטת על פני אלפים ורבבות.

השפעתו של הגאון מרן רבי יחזקאל סרנא זצוק"ל הורגשה ביודעין ואף בלא יודעין על רבבות תלמידי חכמים שהם כיום גדולי תורה ויראה, מרביצים תורה ברבים, או תלמידי חכמים מובהקים אשר יד ושם להם ביהדות התורה ונמנים על מנהיגיה הדגולים, השפעתו היתה לא רק מכוח רוחו התורתית הכבירה, מכוח אצילות הנפש היתירה אשר בו, מכוח ערגתו להיות תמיד בעשרת הטפחים של למעלה מן השטח הפרוש לפני כולם, מכוח גאוניות מוחו ועמקות מחשבתו, אלא מתוך שכל תלמידיו – והם כעת מגיעים לרבבות, הכירו בו אדם אשר מכין להם דרך לכל ימי חייהם, אשר מדרך אותם להיות גדולים בין ארבע אמות התורה, מובהקים בין הפוסקים, מתעמקים בין המעמיקים בסוגיות הנפש, הוא לימד אותם לא להירתע מפני שום גורם שמחוץ ללימוד התורה, וכמוהו להיות ללא חת בפני כל פורענות. בהקימו את עולה של חברון, הישיבה הגדולה בארץ הקודש, בהעבירו לכאן כאילו את רוח סלבודקא, בהיותו עטור הילת ה"סבא" אשר רוחו ריחפה ועדיין מרחפת על חברון ובנותיה, הוא ידע להחזיר את אישיותו האצילה והתקיפה, עטורת הילת קודש ותוקפנית, מלאת רוח אבהי וחמלה ללא גבול, המלטפת והמענישה, המנשקת

בידים לטפניות כאב את בניו הקטנים, והמייסרת במקל חובלים, הוא החזיר את אישיותו לא רק בכל תלמיד כיחיד, אלא באווירה כולה, אוירת חברון היתה של מרן רבינו הגדול, היא היתה חלק ממנה, היא האירה מתוך עיניו שהפקחות התורתית בקצה מהן.

קשה ברגעים מרים אלה, כשהוד קדושתו ונשמתו הגדולה עדיין מרחפת בינינו ומייללת על יתמותנו ההולכת ומכבדה, להוציא מתוך הלב, וכל שכן מתוך העט הרועדת ביד, את כל היופי שבנפשו היפה, את כל ההוד שבחסד התורה אשר בו, את כל האצילות שבתפארת נשמתו.

כי אנו כה מוכים ודוויים וסחופים, ואנו כה ממורטים עד שלא נשאר עלינו ולא כלום ואין לנו כעת אף פירור מאותם קרני הוד, שהפציעו מתוך האישיות המופלאה שמזיגתה פלאית בדור הזה. ובשעה איומה זו אין אנו מסוגלים אלא לייבב בפינתנו, כל אחד בפניה הדוויה אשר לו, כל אחד ביתמותו העלובה, יתמות שאנו כבר כאילו הורגלנו לה.

אלה הן מלים ראשונות, לילה ראשונה, מתוך כאב ההלם אשר קיבלנו באופן כה פתאומי. אין אלו אולי מילים כלל אלא יבבה קטועה של מוכה שאין לו דרך אחרת מאשר לצעוק בקול גדול:

- וי לנו כי הושברנו !

(שורות שכתב רבי דוד זריצקי ז"ל,

עם הסתלקותו של מרן ראש ישיבת חברון זצוק"ל)

ליל שבת וזכה לקרבתו היתירה. כאשר הגענו לתחנת 'הר טוב' על אם הדרך לירושלים, עלה אל האוטובוס אברך תלמיד חכם מבוגרי ישיבת חברון אשר שימש כראש כולל ב'הר טוב' של אותם ימים ולימים נודע כאחד מגדולי התורה. על אתר דרש רבי יחזקאל בשלומו, שאל לתפקידו והתעניין 'במאי עסקיתו'. משאמר

אברהם יצחק נריה שמו, אשר מצא חן בעיניו של רבי יחזקאל שהתפעם מלמדנותו ומאצילותו והורה לו לבוא עמו לישיבת חברון. ואכן, רבי אברהם יצחק הפך באותו היום לתלמיד מן המניין בהיכלה של ישיבת חברון, נקשר בקשר אמיץ עם רבי יחזקאל אשר עודדו וחיבבו עד אשר היה לאחד מבני ביתו, אכל על שולחנו בסעודות

ששוחח עוד עם בני הישיבה, עמד לשוב לירושלים. כשעמדנו לצאת לדרכנו, אמר לי רבי יחזקאל: 'בשביל מה צריך לנסוע במונית, אפשר לנסוע באוטובוס', ואכן נסענו בתחבורה הציבורית של אותם הימים שהתבצעה באמצעות חברת 'המקשר'. בדרכנו לירושלים התלווה אלינו אף אחד מתלמידי ישיבת הנגב, ורבי

"יצירת נפשו שנוצרנו בישיבה!"

בקודש בישיבת לומז'א.

מששמע רבי בערל את צדדי הספק, נענה ואמר לרבי הירש: "לא עוזבים את הבית, בבית מרגישים יותר טוב..." ואכן, שמע רבי הירש לעצתו אמונה של רבי בערל, והעדיף לקבל את הצעתו של רבי יחזקאל וכך החל לשמש בקודש בהיכלה של ישיבת חברון, אשר שורשיו נטועים היו בה, על ברכיה נתחנך ובהיכלה נתגדל.

לימים, כאשר ביקש מרן הגרא"י פינקל זצ"ל להטיל על רבי הירש תפקיד מסוים, אשר היה כרוך בעזיבת משמרתו בישיבת חברון, נועץ הוא ברבי יחזקאל, אשר ראה את הענין במבט שלילי, ואמר לו קצרות: 'הרי נולדת כאן!'

ותיקי הישיבה דחברון ראו במילותיו של רבי יחזקאל 'הרי נולדת כאן', המחשה ברורה למילים הכבירות אותם כתב באיגרת לבוגרי הישיבה: 'הטובה הרוחנית ויצירת נפשנו שנוצרנו בישיבה', היא הטובה הכי גדולה ויקרה שזכינו לה בחיינו'...

שנים אחדות אחר נישואיו, הגיעה לפתחו של הגה"צ רבי הירש פאלי זצ"ל הצעה נכבדת ממרן הרב מפוניבז' זצ"ל – לשמש כמנהל רוחני בישיבת פוניבז' המעטירה. מרן הרב מפוניבז' ורבי הירש נועדו ביניהם אודות ההצעה וכבר כמעט קיבל רבי הירש על עצמו את התפקיד הנעלה, אלא שאז השיגה אותו פניה דומה ממרן הגאון רבי יחזקאל סרנא זצ"ל שביקשו לבוא ולשמש כמנהל רוחני בישיבת חברון המעטירה.

כש'שנים-אוחזין' בו, עמד רבי הירש על פרשת דרכים ולא ידע כיצד להכריע בספק גורלי שכזה – האם להיענות להצעתו של מרן רבי יחזקאל אליו נתוודע עוד בימי תלמודו בהיכלה של ישיבת חברון, או שמא להתרצות דווקא לפנייתו של מרן הרב מפוניבז' זצ"ל וליטול חלק באבני ייסודה והקמתה של ישיבת פוניבז'. משלא הגיע בעצמו לכלל הכרעה, טרח הוא לירד לפתח תקוה לדרוש בעצתו של הגאון רבי דב זוכובסקי זצ"ל, הנודע בכינויו 'רבי בערל יאנובער', אשר שימש

"קול דודי דופק"

בתורתו, אולם שמר מכל משמר שלא יהיו בחורים אשר יעזו לצאת מן המקלט בעת ההפגזות. באחד הימים, בהפוגה שבין הקרבות, הגיע לירושלים תלמיד הישיבה משכבר הימים - רבי שלמה הופמן ז"ל ונכנס אצל רבו רבי יחזקאל. בידעו אודות קפידתו שלא יצא שום בחור מן המקלט, שאל רבי שלמה את רבו הגדול האם לעצמו הוא אינו חושש בשעה ששומע את הדי הפיצוצים והפגזים השורקים. השיבו רבי יחזקאל בהטעמה וברגש רב: "אני שומע 'קול דודי דופק'..."

היה זה בשנת תש"ח. המלחמה העזה בחוצות ירושלים בעת פרוץ המדינה, הביאה לתחושת חרדה ופחד בליבות הכל. הדי ההפצצות שהחרידו את עיר הקודש הלמו באוזנים והרעידו גם את הבתים וגם את הלבבות... עבור בני ישיבת חברון, הוכן מקלט בחדר האוכל ששכן בקומה הראשונה. בעת ירי הפגזים, היו בני הישיבה נכנסים אל המקלט ומתעודדים יחדיו בדיבור חברים. היחיד שלא ירד אל המקלט, היה ראש הישיבה מרן הגאון רבי יחזקאל זצ"ל, אשר ישב בחדרו והגה

האברך כי עוסק הוא בלימוד מסכת חולין, ביקשו שיאמר מחידושיו. הציע האברך את קושייתו על הגאון רבי עקיבא איגר בסוגיא בה אחז, ותיכף תירץ רבי יחזקאל את הקושיא. ניסה האברך לבאר את הקושיא באופן אחר, אולם רבי יחזקאל דחה את דבריו. ביקש האברך להציע דרך אחרת בביאור הקושיא אולם שוב דחאו רבי יחזקאל ואמר לו: 'ישנם תירוצים בדוחק, אבל קושיא בדוחק אינה קושיא'...

שמעתי מפי הגאון הגדול רבי בצלאל זולטי זצ"ל, ממנו זכיתי לשמוע 'חברות' יחד עם קבוצה מתלמידי הישיבה, כי נוהג היה רבי יחזקאל להקפיד מאוד על זמן ההגעה למסירת שיעוריו, עד שאמרו בישיבה כי אפשר לכוון את השעון על פי שעת תחילת אמירת השיעור - בשעה שתיים עשרה בצהרים בדיוק. לעת זקנותו, כאשר לנוכח חולשתו נבצר ממנו מלהופיע בזמן למסירת השיעור, אמר רבי יחזקאל לתלמידיו: 'היו ימים שיכולתי להגיע בזמן. היום כאשר אני יכול להקפיד על כך, הרי בשעה שעולה בידי להגיע, אזי זהו הזמן'... איש שיחנו שליט"א ממשיך להטעימנו מאוצרותיו של רבו הגדול, בעובדות מדברותיו ואמרותיו: "זכורני כי ימים אחדים לאחר החנוכה של אחת השנים, הודיע רבי יחזקאל כי עומד למסור שיחה בישיבה וביקש כי חברי הכולל יבואו להשתתף בשיחה. בשעה היעודה, היתה הישיבה מלאה על גדותיה והכל הטו אוזן קשבת. רבי יחזקאל פתח בדבריו אודות מתתיהו בן יוחנן כהן גדול ועמד על כוחו של אותו זקן. כדרכו עסק גם בענייני השעה ונשא דברים תקיפים כנגד ההסתדרות הציונית וראשיה. לקראת סיום השיחה, עצר רבי יחזקאל ואמר: "אם הנכם חושבים שאני זוכר כי ימי החנוכה כבר חלפו ועברו, תדעו לכם כי על ימי החנוכה לא נאמר 'ולא יעבור' אלא רק על ימי הפורים. על כוחו של מתתיהו הזקן יש ללמוד כל

כעת נחפזים לצאת?..." באחד הימים שח לנו רבי יחזקאל כי התעוררה לו שאלה אודות המנהג הרווח אצל רבים כי ברשותם שתי טליתות, האחת הנמצאת בשימוש זמן רב ועמה מתעטפים בימות החול והשניה נאה יותר ובה מתעטפים בשבתות ובימים טובים. לכאורה, שאל, הרי בעיטוף בטלית הנאה יותר, המיועדת לשבת, מתקיים הדין של 'זה קלי ואנוהו' - התנאה לפניו במצוות, אם כן מדוע בימות

פוסקים מלתקוע בשופר בראש השנה ולא ממשיכים לתקוע עד יום הכיפורים?... השיב לו רבי יחזקאל: 'אתה חושב שמפסיקים לתקוע? עד ראש השנה תוקעים בשופר, ואחרי ראש השנה תוקעים עם רבינו יונה ב'שערי תשובה', עם ה'מסילת ישרים', עם המוסר'...

זכורני כי בתום אחת התפילות בהיכל הישיבה, נאמרו פרקי תהילים לרפואת חולה. רבי יחזקאל שם אל ליבו כי בשעת אמירת התהילים פנו כמה בחורים לצאת מבית המדרש ותמה: 'עד עכשיו הם היו בתפילה דרבנן, אולם כעת זו תפילה דאורייתא מחמת שזו עת צרה של החולה, ומדוע

השנה אף אחרי חנוכה'... שח לי אחד מרעיי כי כנער צעיר שמע שיחה מרבי יחזקאל בימים הנוראים בה עמד על מעלתם וחשיבותם של תקיעות השופר. לאחר השיחה פנה לרבי יחזקאל ושאל בתום: 'אם זה כה חשוב, מדוע

ראש ישיבת חברון
מרן הגר"י סרנא זצוק"ל
יובל לפטירתו - ו' אלול תשכ"ט

החול מתעטפים בטלית האחרת ובכך מפסידים את דין זה של 'התנאה לפניו במצוות'. מאחר ולא מצא תשובה שהניחה את דעתו, נטל הוא את הטלית בה התעטף בימות החול,

קיפלה והניחה בארון והחל להתעטף בכל ימות השבוע בטלית הנאה יותר והמיועדת לשבת. הוסיף רבי יחזקאל לספר כי באחד הימים הודמן לנתינה ונכנס אל מעונו

של האדמו"ר מצאנו-קלויזנבורג זצ"ל, שם שטח בפניו את השאלה. השיב האדמו"ר זצ"ל כי דין 'התנאה לפניו במצוות' זו חובה המתייחסת לחפצא של המצוה. בטלית ה'התנאה'

שלה הוא בפתילי החוטים אודותם נאמר 'גדילים תעשה לך' ובהידורם אכן מתנאה המצווה, אכן בבגד של ארבע הכנפות אשר בו נעשית הציצית אין זה נוי במצוה ואין בבגד עצמו קיום הדין 'התנאה לפניו במצוות', ומשכך בטלית הנאה יותר אין 'התנאה לפניו במצוות' יותר מהטלית האחרת. העיד רבי יחזקאל כי תשובתו של האדמו"ר הניחה את דעתו, וכששב לביתו קיפל את הטלית הנאה יותר, הניחה בארון וחזר להתעטף מדי יום בטלית האחרת עמה השתמש בעבר בימות החול".

כאשר חלה רבי יחזקאל ואושפו בבית החולים, שהו בני הישיבה סביב למיטתו בתורנות. בעת ששהיתי לצידו, אמר לי רבי יחזקאל: 'יודע אתה מהו ההבדל בין יהודי לגוי? נתאר לעצמנו יהודי וגוי האוכלים דבר מאכל, רגיל ופשוט, ושבעים ממאכלם. לאחר מכן עוברים הם בסמוך לחנות המוכרת מיני מאכל משובחים ומיוחדים בטעמם. היהודי אומר לעצמו 'אין לי צורך במאכלים אלו, כי כבר אכלתי ושבעתי', אולם הגוי מתאונן ורוטן 'מדוע אכלתי מקודם לכן אוכל פשוט? הרי יכולתי עכשיו לאכול את המטעמים האלו'...

אם הזכרנו את ענין האכילה, אציין כי ראיתי לאחרונה מובא בשמו של רבי יחזקאל ביאור במטבע הלשון של ברכת המזון 'הזן את העולם כולו בטובו בחן בחסד וברחמים', וביאר מהו 'בחן', שלא נתן לנו הקב"ה לצורך תרופות וחומרי ויטמינים שונים בשביל קיומנו, אלא ברא עולם מלא במינים ממינים שונים ומגוונים, מלאי טעם ונאים למאכל".

אנו מציינים כי דברים דומים הביא הגאון רבי שמואל יעקב בורנשטיין זצ"ל בספרו 'זאת ליעקב' (שמות ט"ז, ד'): "שמעתי מפי מורי ורבי מרן הגאון רבי יחזקאל סרנא זצ"ל בהיותי אצלו כליל שבת קודש בחורף תשכ"ו, כאשר כיבד אותי בפרי ה'מנדרינה', האריך להראות נפלאות ד' המתגלות בפרי הזה, כי בפרי הזה חברו ובאו מלבד טעמו הטוב והערב והיותו מועיל לבריאות האדם, קליפה בצבע זהב המרהיב ביופיו, וגם קלה להתקלף בלא צורך להשתמש בממחטה, והפרי עצמו מחולק לפלחים פלחים מסודרים באופן קל להפרדה ונאה ונקי לאכילה, ואמר שהקב"ה מגיש לנו כביכול את מזוננו כדרך בית מלון מפואר, שהכל ניתן בכלי הגשה מפוארים והכל ברוב פאר והדר ויופי ונקיון. וביאר כי זהו מה שאומרים בברכת המזון 'הזן את העולם כולו בטובו בחן בחסד וברחמים', תינח 'בחסד וברחמים' אבל מהו 'בחן'? - הוי אומר זו היא

"לימודי חול הם 'טרייף', ואם אי אפשר להחזיק את הישיבות ללא לימודי חול, צריך לנעול את הישיבות"

את הנאתו מהדברים ומאותה עת גברה אצלו הערכתו לתלמידו חביבו.

ואכן, באותה עת נפלה ההכרעה על העברת הישיבה לארץ הקודש, כדי שלא לחלל את קדושת היכל התורה, וכפי שכתב מרן הגרמ"מ אפשטיין זצ"ל בהקדמת ספרו 'לבוש מרדכי': 'אז בא אלי בשורה לא טובה מהישיבה הקד' דסלאבאדקא, כי יצא גזירה שבשבילה עומדת להיחרב חלילה, וכי בהכרח אם לא נשנה את רוח לימוד התורה שבה, אי אפשר לה עמוד. ובכן אין עצה, אם לא שנבקש לה מקום אחר. ומאור עינינו גאון היראה ואהבת התורה, המאיר עיני הישיבה במוסר מידות ואהבת תורה ויראת שמים הרב הגאון רבי נתן צבי פינקל זצוק"ל, עמוד הישיבה, פנה אלי בהידיעה הזאת ושאל חוות דעתי ואנוכי עניתי שלדעתי נחוץ לייסד ישיבה בארץ הקודש'.

על אתר נשלח רבי יחזקאל ארצה, לתור אחר מקום ראוי למשכנה של הישיבה. נודדים רבים היו מנת חלקו של רבי יחזקאל שכיתת רגליו לאורכה ולרוחבה של ארץ הקודש

בדרכו למצוא מקום לד' משכנות לאביר יעקב, עד אשר נפל הפור על העיר חברון, בה קבעה הישיבה את משכנה. לימים, לאחר הסתלקותו, נחרט עלי מצבת קבורתו של רבי יחזקאל: 'ראש הישיבה דשיבת חברון כנסת ישראל אשר תקע יתדה בארצנו הק' והיה קברניטה קרוב ליובל שנים'.

מן הענין לציין כי שלהבת אש הקודש שבערה בו עוד בצעירותו כנגד תערובת טמא בטהור בלימודי הציתה לימים את מלחמתו חסרת הפשרות כנגד מוסדות הלימוד התיכוניים, כאשר במשך זמן רב הקדיש רבי יחזקאל את משאותיו ומכתביו לביעור נגע זה, כשהוא עומד על כך כי אין למוסדות אלו חלק ונחלה בין ציבור יראי ד' ובוודאי שאין להעלות על הדעת לכנותם בשם המקודש 'ישיבה!' וכמטבע הלשון אשר היה שגור על לשונו: 'לְקָרָא לָזֶה ישיבה?!'...

כך, לדוגמא, במשאו במעמד הנחת אבן הפינה להיכלה של ישיבת חברון בגבעת מרדכי בירח סיון תשכ"ב, הכריז בקול גדול: "הישיבות בישראל שעליהן נאמר 'מעולם לא פסקה ישיבה מישראל', לא היה להן שום שם לוואי, רק ישיבה קדושה וטהורה ללימוד תורת ד' וכל המסונף לה, אבל לא שום חכמה חיצונית".

היה זה בשנת תרפ"ד. בעוד בני ישיבת 'כנסת ישראל' בסלובודקה עשו חיל בעמלה של תורה ובעבודת המידות וביקשו לישב בשלווה לאחר סיומה של המלחמה העולמית הראשונה, קפץ עליהם רוגזה של גזירת הגיוס לצבא.

הוראה חדשה יצאה באותם ימים בפקודת שלטונות ליטא, ולפיה על כל תלמידי הישיבות מוטלת החובה לשאת בנטל כשאר בני גילם ולהתגייס לצבא. האפשרות היחידה להיפטור מהגזירה הקשה, היתה לשלב לימודי חול בין כתלי הישיבה.

ברור היה לכל כי אין בכוונתה של אם הישיבות להכניס תערובת זרה במקדשה, ומשכך הגזירה נפלה כרעם ביום בהיר על בני הישיבה וראשיה. על אתר כינס מרן 'הסבא' מסלובודקה זצ"ל אסיפה, בהשתתפות ראשי ורבני הישיבה, ובה נידונו הדרכים כיצד לעמוד בפני הגזירה הנוראה שהטילו השלטונות. בין ההצעות שהועלו נידונה האפשרות להעתיק את משכנה של הישיבה לארץ חמדה - ארצנו הקדושה.

באותם ימים אף התקיימה אסיפה של רבים מרבני ליטא, בראשות ראשי ונציגי הישיבות, כדי לדון בדרכים כיצד לקדם את פני הגזירה שהוטלה להכניס ולשלב לימודי חול בתוככי היכלי הישיבות הקדושות. נציגה של ישיבת סלובודקה לאסיפה היה מרן הגאון רבי יחזקאל סרנא זצ"ל - חתנו של ראש הישיבה מרן הגאון רבי

משה מרדכי אפשטיין זצ"ל, ששהה באותם ימים במסע בארה"ב לטובת הישיבה. במהלך האסיפה, נוכח רבי יחזקאל לראות כי אין התנגדות נחרצת דיה לגזירה הנוראה, ועל אף היותו אברך צעיר לימים באותה עת, נעמד מיד מלוא קומתו והחל לזעוק: 'לימודי חול איז טרייף! אויב מען קען נישט האַלטן די ישיבות דארף מען פאַרמאכן די ישיבות, און אויז וועלן פאַרן קיין ארץ ישראל'... (-) לימודי חול הם טרייף, ואם אי אפשר להחזיק את הישיבות ללא לימודי חול, צריך לנעול את הישיבות, ואנחנו - ישיבת סלובודקה - נעלה לארץ ישראל'. הכל נדהמו מדבריו ואף היו ממשתפי האסיפה שהתרעמו עליו ועל הצעד החרף שהעז לדבר כך בפני רבנים זקנים וחשובים שישבו בראש, אולם הוא לא שת ליבו לזאת. לאחר זמן, כאשר שמע מרן 'הסבא' מסלובודקה זצ"ל על אשר אירע באסיפה, הביע

מחמדי התלמוד

תשובות לשאלות מעמ' 9

צורת ההגשה, כיצד מגיש הקב"ה כביכול את מזונו לאדם, כל פרי ופרי ויופיו, כל מין ומין והדרו, הדורים בתוכם ובברם, כדרך פירות ההדר

שהם מרהיבי עין בברם ותוכם נחמד ונעים, מחולקים לחלקים מדודים כמו במידה, הקליפה נקלפת בקלות מפליאה, והפרי עם טעמו הטוב מוכן

הוא לפני האדם בכל עת שיחפור, וזהו 'בחן'."

השיחה המאלפת מסתיימת במעשה מפעים מפיו של איש שיחנו

שליט"א: במשך שנים רבות נהגה קשישה ירושלמית להגיע אל ביתו של רבי יחזקאל בצהרי יום שישי, כשבידה מטבעות רבים אותם אספה במשך כל השבוע ב'שטיבלאך' מאה שערים, לטובת החזקת הישיבה.

רבי יחזקאל היה מודה לה מקרב ליבו ומברכה על זכותה בהחזקת התורה. ברבות הימים הפכו המטבעות לחסרי ערך, אולם רבי יחזקאל התמיד בהרגלו מימים ימימה לקבלה בצורה מופלאה מאוד והמשיך להרעיף עליה שפע ברכות, כביכול מביאה היא לו אוצר גדול. אורח נכבד ששהה בחדרו באחד בצהרי יום שישי, עמד משתאה לנוכח ההתרגשות שאחזה ברבי יחזקאל בעת ביקור הקשישה. משיצאה מן הבית כשהיא קורנת משמחה, שאל האורח בתמיהה: 'וכי על פרוטות אלו הישיבה עומדת?' נעץ רבי יחזקאל את מבטו בשואל והשיב: 'הישיבה אמנם לא עומדת על כך, אולם על מטבעות אלו העולם עומד'..."

רעה) היכן מבואר שדיין הפוסק בממונות שלא כהלכה מתחייב בנפשו?

שבת נה. - דינו לבקר משפט והצילו גזול מיד עושק פן תצא כאש חמתי ובערה ואין מכבה (ירמי' כ"א י"ב).
ב"ק קיט. - ואל תדכא עני בשער כי ד' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש (משלי כ"ב כ"ב).
סנהדרין ז. - כל דיין שנטול מזה ונותן לזה שלא כדין הקב"ה נוטל ממנו נפשו.
סנהדרין ז: - רב כי הוה אתי לבי דינא אמר הכי ברעות נפשיה לקטלא נפיק וכו'. וברש"י. [ודלא כהמהרש"א].
ועיין **סנהדרין יט:** - בא גבריאלי וחבטן בקרקע ומתו.

רעו) היכן מבואר שב"ד דנין רק ביום?
שבת נה, **סנהדרין ז,** **יט.** - כה אמר ד' דינו לבקר משפט וגו' (ירמי' כ"א י"ב).
ר"ה כה: - דיני ממונות דנין ביום וגומרין בלילה.
מגילה יד. - אמרה לו וכי דנין דיני נפשות בלילה.
סנהדרין לב. - דיני ממונות דנין ביום וגומרין בלילה דיני נפשות דנין ביום וגומרין ביום.
סנהדרין לד: - דיני ממונות דנין ביום וכו'; מנה"מ וכו'.
נדה ג. - דיני ממונות דנין ביום וגומרין בלילה.

רעז) היכן מבואר חומרת עוון שקר?
ברכות ד. - למד לשונך לומר איני יודע וכו'.
שבת קד. - קושטא קאי שיקרא לא קאי.
שבת קלט. - שפתותיכם דברו שקר אלו עורכי הדיינין.
שבת קמט: **חגיגה יד;** **סנהדרין קב:** - דובר שקרים לא יכון לנגד עיני (תהילים ק"א ז').
פסחים קיג: - שלשה הקב"ה שונאן המדבר אחד בפה ואחד בלב.
סוכה מז: - לא לימא איניש לינוקא דיהיבנא לך מידי ולא יהיב ליה משום דאתי לאגמוריה שיקרא שנא' למדו לשונם דבר שקר.
יבמות סג. - את לא תעביד הכי שנאמר למדו לשונם דבר שקר וכו'.
יבמות עח: - שלישית אמר להם שמא פוסקי צדקה ברבים יש בכם ואין נותנין דכתיב נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר.
כתובות יז. - אמרו להן ב"ש לב"ה הרי שהייתה חигרת או סומא אומרי' לה כלה נאה וחסודה והתורה אמרה מדבר שקר תרחק.
כתובות יט. - עדים שאמרו להם חתמו שקר ואל תהרגו יהרגו ואל יחתמו שקר.
סוטה מב, **סנהדרין קג.** - כת שקרנים אין מקבלים פני שכינה.

ב"מ מד, **מז,** **מח.** - מי שפרע מאנשי דור המבול וכו' הוא עתיד להפרע ממני שאינו עומד בדיבורו.
ב"מ מט. - שיהא הן שלך צדק ולאן שלך צדק וכו'. דאי הווי יהבי ליה כל חללא דעלמא לא הוי קא משני בדבוריה.
ב"מ עה: - כל מי שיש לו מעות ומלוה אותן שלא בעדים עובר משום וכו' ור"ל אמר וכו' תאלמנה שפתי שקר.
ב"ב פב. - מכדי פסוקי ניהנו ליקרי [פר' ביכורים], א"ל משום דמוחי כשיקרא.
סנהדרין פט: - כך ענשו של בדאי שאפילו אומר אמת אין שומעין לו.
סנהדרין צב. - כל המחליף בדיבורו כאילו עובד ע"ז.
סנהדרין צז. - איקלעי לההוא אתרא וקושטא שמיה ולא הווי משני בדיבוריהו ולא הווי מיית איניש מהתם בלא זימניה וכו'.
שבועות ל: - למנין לדיין שלא יעשה סניגורן לדבריו ת"ל מדבר שקר תרחק וכו'.
שבועות לא. - מנין לתלמיד שיושב לפני רבו ורואה זכות לעני וחוב לעשיר מנין שלא ישתוק וכו'.
אבות א' ט' - והוי זהיר בדבריך שמא מתוכם ילמדו לשקר.
חולין ד: - מושל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים (משלי כ"ט י"ב).
חולין צד. - אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של עכו"ם.

רעה) היכן מבואר חשיבותו וחומרו אפילו של פרוטה אחת?
פסחים לב: - אבא שאול אומר את שיש בו שוה פרוטה חייב בתשלומין.
פסחים קיב, **ב"ב טו:** - כל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך.
כתובות לב: - אית בה שוה פרוטה ממונא משלם מילקא לא לקי.
כתובות קה. - בא וראה כמה סמויות עיניהן של מקבלי שוחד וכו' והן נוטלין שוה פרוטה ומסמין עיניהן.
סוטה ח, **ב"ב ט:** - ומנין שכל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול.
קידושין ב. - האשה ניקנית וכו' בפרוטה ובשוה פרוטה.
קידושין יא; **ב"מ נה,** **שבועות לח:** - הטענה שתי כסף וההודאה שוה פרוטה.
ב"ק כ, **ב"מ צט,** **מעילה כ.** - בנאה לתוך ביתו הרי זה לא מעל עד שידור תחתיה שוה פרוטה.
ב"ק קיט. - כל הגזול את חבירו שוה פרוטה כאילו נוטל נשמתו ממנו.
ב"מ נה. - חמש פרוטות הן, ההודאה שוה פרוטה, והאשה מתקדשת בשוה פרוטה, והנהנה בשוה פרוטה מן ההקדש מעל, והמוצא שוה פרוטה חייב להכריז, והגזול את חבירו שוה

פרוטה ונשבע לו יוליכנו אחריו אפילו למדי.
ב"מ נו, **בכורות כה,** **נ;** **ערכין כט,** **תמורה כז,** **מעילה יד:** - הקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה מחולל.
ב"ב ט: - כל הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות.
ב"ב י. - אדם נותן פרוטה לעני זוכה ומקבל פני שכינה.
סנהדרין ח. - שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה.
שבועות כג: - שבועה שאין לך בידי חטין ושעורין וכוסמין וכו' אפי' פרוטה מכולם מצטרפת.
שבועות לט: - אפי' לא כפר אלא בפרוטה ולא הודה אלא בפרוטה חייב.
עדיות פ"ד מ"ז - האשה מתקדשת וכו' וב"ה אומרים בפרוטה ובשוה פרוטה.
כריתות י: - מכאן אתה למד לעשיירות האיפה שהיא בפרוטה.
מעילה יח. - הנהנה מן ההקדש שוה פרוטה אע"פ שלא פגם מעל.

תגובות קוראים

לשאלה רעד – היכן יצתה 'בת קול' בש"ס?
מוסיפים הרב יהודה מיינץ והרב אליהו נח ציטרנובים מב"ב, יומא פז: - תוד"ה והאמר - דבמוצאי יוה"כ ב"ק יוצאת ואומרת לך אכול בשמחה וכו';
עוד מוסיף הרב יהודה מיינץ, תענית כא: - רש"י ד"ה שלמא מרקיעא, ב"ק אומרת לו שלום עליך. [אבא אומנא, אביי, רבא].

הוספות לגליונות קודמים

לשאלה רסו – היכן מצאנו שמות אמוראים שמזכירים את שבעת המינים?
מוסיף הבה"ח ח. י. ה. משיבת משכן עזרא, יומא עח. - תני יהודה בר גרוגרות.

לשאלה רסז – מה היה משקלו של העגל?
הרב א. פ. ממזד"ע מוסיף לתרץ ע"פ הדעה בחז"ל שעשו י"ב עגלים ליי"ב השבטים, וא"כ כוונת רש"י למשקל של כל העגלים יחד, וא"כ היה משקלו של כל עגל בפנ"ע כ- 370 ק"ג, ואת זה ודאי שמשרע"ה היה יכול לשאת אחד אחד.

לשאלה ער – אלו משחקים היו נהוגים בזמן התלמוד?
מוסיף הרב אברהם קליימן מכולל גרודנא, סנהדרין סד: - כמשוורתא דפוריא, ובפירש"י שם.